

TABLETINTEGRATIE IN HET ONDERWIJS

Een juridische handleiding voor leerkrachten en
onderwijsinstellingen

Abstract

De digitalisering van het onderwijs biedt bijzonder veel mogelijkheden. Helaas gaat de integratie van digitaal lesmateriaal in de leeromgeving ook gepaard met de nodige uitdagingen. Juridisch lijken twee rechtstakken zeer belangrijk: het auteursrecht en het gegevensbeschermingsrecht. Deze handleiding heeft als doel leerkrachten en onderwijsinstellingen te informeren over: a) de rol van het auteursrecht binnen het digitaal onderwijs en b) de wetgeving inzake gegevensbescherming wanneer gegevens van leerlingen worden verwerkt.

Disclaimer: Bepaalde elementen binnen deze handleiding werden sterk vereenvoudigd. Deze handleiding kan niet beschouwd worden als concreet, individueel of toegepast juridisch advies. De auteurs zijn niet verantwoordelijk en kunnen niet aansprakelijk gesteld worden voor schade die rechtstreeks of onrechtstreeks het gevolg is van het volgen van informatie in deze handleiding.

Tabletintegratie in het Onderwijs – Een Juridische Handleiding voor Leerkrachten en Onderwijsinstellingen:

I.	Inleiding	3
II.	Richtlijnen voor leerkrachten: het gebruik van auteursrechtelijk beschermde werken in lesmateriaal.	4
2.1.	Welke werken worden beschermd door het auteursrecht?	4
2.2.	Hoe ziet die bescherming eruit?	4
2.2.1.	Wat is het reproductie, adaptatie en vertalingsrecht?	5
2.2.2.	Wat is het publiek mededelingsrecht?	5
2.3.	Welke ‘auteursrechtelijke’ handelingen worden er verricht wanneer auteursrechtelijk materiaal wordt opgenomen in digitaal leermateriaal, zoals een tablet applicatie?	6
2.4.	Zijn er uitzonderingen op het auteursrecht voor onderwijsdoeleinden?	7
2.4.1.	Publiek Domein	8
2.4.2.	Creative Commons	8
2.5.	Wat zijn de uitzonderingen op het auteursrecht binnen het onderwijs?	8
2.5.1.	Voorwaarden gemeenschappelijk aan alle uitzonderingen	9
2.5.2.	De Kosteloze uitvoering in het kader van schoolactiviteiten	9
2.5.3.	Het Citaatrecht	10
2.5.4.	De reproductie ten behoeve van het onderwijs	10
2.5.5.	Het Digitaal Leerplatform	10
2.6.	Mag ik linken naar content op het internet of deze content embedden?	12
2.7.	Geniet ik bescherming voor de oefeningen die ik zelf maak?	12
2.8.	Waar vind ik informatie over licenties die eventueel rusten op digitaal materiaal?	13
2.9.	Waar kan ik meer informatie over auteursrecht vinden?	13
III.	Richtlijnen voor de onderwijsinstelling: het verwerken van persoonsgegevens van leerlingen ..	15
3.1.	Privacy en Gegevensbescherming: een inleiding	15
3.1.1.	Gegevensbescherming, een fundamenteel grondrecht?	15
3.1.2.	Wat zijn persoonsgegevens?	16
3.1.3.	Wat is een verwerking van persoonsgegevens?	16
3.1.4.	Waarom is de bescherming van gegevens van leerlingen belangrijk?	17
3.1.5.	Ben ik als onderwijsinstelling verantwoordelijk voor de verwerking van leerlingengegevens? – De actoren van het gegevensbeschermingsrecht.	17
3.1.6.	Wie is verantwoordelijk voor de verwerking van persoonsgegevens?	17
3.1.7.	Wie is de verwerker van persoonsgegevens?	18
3.1.8.	Wie is het datasubject?	18

3.2.	Wat zijn mijn verplichtingen als onderwijsinstelling voor het verwerken van leerlingengegevens?.....	18
3.2.1.	Doel- en Doelgebondenheid.....	19
3.2.1.1.	Ben ik gebonden aan deze doelstelling?	19
3.2.2.	Een rechtmatige grond	19
3.2.2.1.	Dien ik toestemming te vragen en hoe verkrijg ik toestemming?	19
3.2.2.2.	Dien ik toestemming te vragen aan de leerling of de ouders?	20
3.2.3.	Kan ik alle gegevens van leerlingen verzamelen - data minimalisatie?	21
3.2.3.1.	Van welke studenten mag ik de gegevens verwerken?	21
3.2.3.2.	Kan ik als onderwijsinstellingen bijkomende maatregelen nemen om de gegevens van leerlingen te beperken?.....	22
3.2.3.3.	Pseudonimisatie	22
3.2.3.4.	Dienen sommige gegevens met meer zorg behandeld te worden?	22
3.2.3.5.	Hoe lang mag ik de gegevens bewaren?	23
3.3.	Transparantie en Informatieverplichtingen	23
3.3.1.	Welke informatie dien ik als onderwijsinstelling te verlenen?	23
3.3.2.	Wat zijn de rechten van de ouders en de leerling?.....	25
3.3.2.1.	Recht op Toegang.....	25
3.3.2.2.	Recht op Verbetering	25
3.3.2.3.	Recht op Verwijdering.....	25
3.3.2.4.	Het recht de verwerking van persoonsgegevens te begrenzen	26
3.3.2.5.	Recht op Verzet	26
3.3.2.6.	Het recht zicht te verzetten tegen geautomatiseerde beslissingen en profilering.....	26
3.3.2.7.	Recht op data portabiliteit	26
3.4.	Wat is een verwerkersovereenkomst?.....	27
3.5.	Moet de onderwijsinstelling de gegevens beveiligen?	28
3.6.	Mogen de gegevens van leerlingen gebruikt worden voor commerciële doeleinden?.....	28

I. Inleiding

De digitalisering van het onderwijs biedt heel wat mogelijkheden. De integratie van digitaal lesmateriaal in de leeromgeving brengt echter ook de nodige uitdagingen met zich mee. Een van deze uitdagingen is de juridische complexiteit waarmee leerkrachten of onderwijsinstellingen geconfronteerd worden. Twee rechtstakken in het bijzonder lijken hierbij voor heel wat problemen te zorgen: het auteursrecht en de wetgeving inzake privacy en gegevensbescherming. Het auteursrecht dient vooral in acht genomen te worden door leerkrachten. Het auteursrecht biedt bescherming aan originele werken en moet gerespecteerd worden wanneer materiaal van derden, zoals afbeeldingen of tekst, in het lesmateriaal wordt geïntegreerd. De wetgeving inzake gegevensbescherming heeft daarentegen als doel de personen, wiens gegevens zullen worden verwerkt, te beschermen. Deze handleiding heeft dan ook een tweevoudig doel. Enerzijds wil deze handleiding leerkrachten helpen bij het gebruik van digitaal leermateriaal. In deel 1 wordt daartoe een globaal overzicht gegeven van het auteursrecht, waaronder de uitzonderingen op het auteursrecht die binnen een onderwijscontext van toepassing zijn. Het uiteindelijke doel van het eerste deel van de handleiding is de leerkracht dan ook te informeren over het toegelaten gebruik van materiaal van derden bij het voorbereiden en geven van hun lessen. Het tweede onderdeel van deze handleiding streeft een gids te zijn voor de onderwijsinstellingen wat betreft de wetgevende bepalingen inzake privacy en gegevensbescherming. Wanneer digitaal lesmateriaal wordt geïntegreerd, gaat dit immers vaak gepaard met de verwerking van de persoonsgegevens van leerlingen (en leerkrachten). Leerlingen moeten echter beschermd worden in deze context en als onderwijsinstelling dien je bij de verwerking van de gegevens van leerlingen (en leerkrachten) telkens het wetgevend kader inzake gegevensbescherming in acht nemen.

Let wel, deze handleiding kan niet beschouwd worden ter vervanging van individueel, toegepast, juridisch advies. De evolutie van technologie biedt stevast nieuwe uitdagingen. Ook voor het recht is dit de harde realiteit. Het recht blijft continu in beweging. Bijgevolg is het moeilijk binnen deze twee rechtsdomeinen absolute zekerheid te bieden over de concrete toepassing van de wet. Zo wordt de toepassing van het auteursrecht vaak geval per geval beoordeeld. Door een gebrek aan rechtspraak in de onderwijscontext, is het toepassen van het recht, zeker wat betreft digitaal onderwijs, dan ook geen sinecure. De wetgeving inzake gegevensbescherming vormt een zelfde probleem. Binnenkort wordt de bestaande wetgeving immers gewijzigd ten gevolge van nieuwe Europese regelgeving. Hoewel deze handleiding deze nieuwe wetgeving al in rekening neemt, blijft het moeilijk de concrete toepassing ervan in te schatten. Niettemin, menen wij dat deze handleiding reeds een eerste aanknopingspunt kan zijn voor de betrokkenen in hun doortocht doorheen de juridische obstakels binnen de digitale onderwijscontext.

II. Richtlijnen voor leerkrachten: het gebruik van auteursrechtelijk beschermde werken in lesmateriaal.

De doelgroep van het eerste deel van deze handleiding zijn de leerkrachten van de onderwijsinstelling. Als leerkracht heb je bij het voorbereiden van je les allicht wel al eens gebruik gemaakt van materiaal dat je op het internet gevonden hebt. Je hebt bijvoorbeeld een afbeelding gevonden via Google en deze verwerkt in een PowerPoint presentatie. Misschien heb je een leuk filmpje ontdekt via YouTube en wil je dit gebruiken als inleiding tot een les? Die afbeelding en dat filmpje zijn echter vaak auteursrechtelijk beschermd. Dit betekent dat je voor hun gebruik principieel de toestemming nodig hebt van de auteur. Ook wanneer dat materiaal wordt opgenomen in een tablet applicatie is het noodzakelijk rekening te houden met het auteursrecht.

Het auteursrecht kan behoorlijk complex zijn: wat is het auteursrecht en wanneer is een werk auteursrechtelijk beschermd? De wetgever heeft in enkele uitzonderingen voor het onderwijs voorzien, maar wanneer is zo een uitzondering van toepassing en wanneer kan ik het werk gebruiken? Deze handleiding tracht een antwoord te bieden op deze vragen binnen de context van digitaal onderwijs. Meer bepaald zullen we focussen op het gebruik van auteursrechtelijk beschermde werken in het tabletonderwijs.

2.1. Welke werken worden beschermd door het auteursrecht?

Het auteursrecht geeft bescherming aan de auteur van een origineel werk. De wetgever heeft er voor gekozen het auteursrecht toepasbaar te verklaren op een ruime categorie werken: uitingen van het geschreven of gesproken woord, muzikale composities, audiovisuele werken, choreografieën, beeldende kunst, etc. Een beschermd werk kan bijvoorbeeld een boek, film, muziekstuk, maar ook een krantenartikel, etc. zijn. Cruciaal is echter wel dat het werk origineel moet zijn. Een werk zal origineel zijn wanneer het de persoonlijke stempel van de auteur draagt. Er zal sprake zijn van een persoonlijk stempel wanneer de auteur bij het maken van het werk eigen, creatieve keuzen heeft kunnen maken.

Een idee kan echter geen bescherming genieten. Enkel de concrete vormgeving of expressie van een idee kan auteursrechtelijke bescherming krijgen. Het concreet werk moet dan wel getuigen van een intellectuele activiteit van de auteur en zijn of haar persoonlijk stempel dragen.

2.2. Hoe ziet die bescherming eruit?

Via het auteursrecht verkrijgt een auteur de exclusieve controle over het gebruik van zijn of haar werk. Alleen de auteur zal dus bepaalde handelingen kunnen verrichten met betrekking tot het door hem of haar gecreëerde werk. Zo zal niemand het werk mogen reproduceren, verspreiden, verhuren, meedelen, opvoeren, etc. zonder de toestemming van de auteur of de rechthebbende. De auteur kan er wel voor kiezen zijn of haar rechten over te dragen of in beheer te geven aan anderen. De auteur kan bijvoorbeeld een licentie verlenen aan derden. Een licentie is de wederkerige overeenkomst waarbij de rechthebbende het recht verleent een bepaald intellectueel eigendomsrecht te gebruiken onder de door hem of haar bepaalde voorwaarden.¹

De exclusieve rechten van de auteur vallen uiteen in twee grote categorieën: de vermogens- en morele rechten. Vermogensrechten laten de auteur toe inkomsten te verwerven uit zijn of haar werk en hebben dus voornamelijk een economisch doel. Binnen de context van het onderwijs zijn het reproductie - en het publiek mededelingsrecht het meest relevant.

¹ Frank Gotzen en Marie-Christine Janssens, 'Wegwijs in het Intellectueel Eigendomsrecht' (Vanden Broele 2015)

Daarnaast heeft de auteur eveneens morele rechten. Deze rechten zijn ontstaan uit overwegingen van billijkheid, rechtvaardigheid en persoonlijkheid.² In tegenstelling tot de vermogensrechten, hebben de morele rechten dus geen economische finaliteit. Het betreft hier onder meer het recht van de auteur zijn naam te vermelden op het werk. Belangrijk binnen de context van de auteursrechtelijk uitzonderingen, is het divulgatierecht. Het divulgatierecht is het recht van de auteur zijn werk al dan niet bekend te maken en houdt ook het recht in van de auteur te bepalen op welke wijze zijn werk bekend gemaakt zal worden.

2.2.1. Wat is het reproductie, adaptatie en vertalingsrecht?

De auteur heeft het exclusieve recht het beschermde werk direct of indirect, tijdelijk of duurzaam, volledig of gedeeltelijk te reproduceren ongeacht de wijze of vorm. Er is sprake van een reproductie telkens een nieuw exemplaar van het werk tot stand wordt gebracht. De reproductie betreft hier niet louter de fysieke, maar eveneens de digitale kopie. De auteur zal ook als enige kunnen overgaan tot het bewerken of adapteren van zijn werk. Zo zal de auteur van een boek bijvoorbeeld als enige kunnen bepalen of dat boek verfilmd kan worden. De auteur kan ook als enige beslissen over de vertaling van zijn werk, zoals de vertaling van een modern werk naar het Latijn.

2.2.2. Wat is het publiek mededelingsrecht?

De auteur heeft het exclusieve recht het werk volgens ongeacht welk procedé aan het publiek mede te delen. Een publieke mededeling betreft onder meer de uitvoering, voorstelling of communicatie van het werk aan een publiek. Volgens de rechtspraak is er sprake van een publiek wanneer een 'onbepaald aantal' potentiële personen wordt bereikt waarvan de omvang vrij groot is. De auteur zal met andere woorden niet kunnen optreden tegen de mededeling van zijn werk aan een te klein of onbeduidend aantal personen. Het publiek mededelingsrecht omvat eveneens het recht het werk beschikbaar te stellen voor het publiek op zodanige wijze dat deze voor leden van het publiek op een door hen individueel gekozen plaats en tijd toegankelijk zijn. Met dit laatste bedoelt men het 'on-demand' ter beschikking stellen van het werk via digitale kanalen.

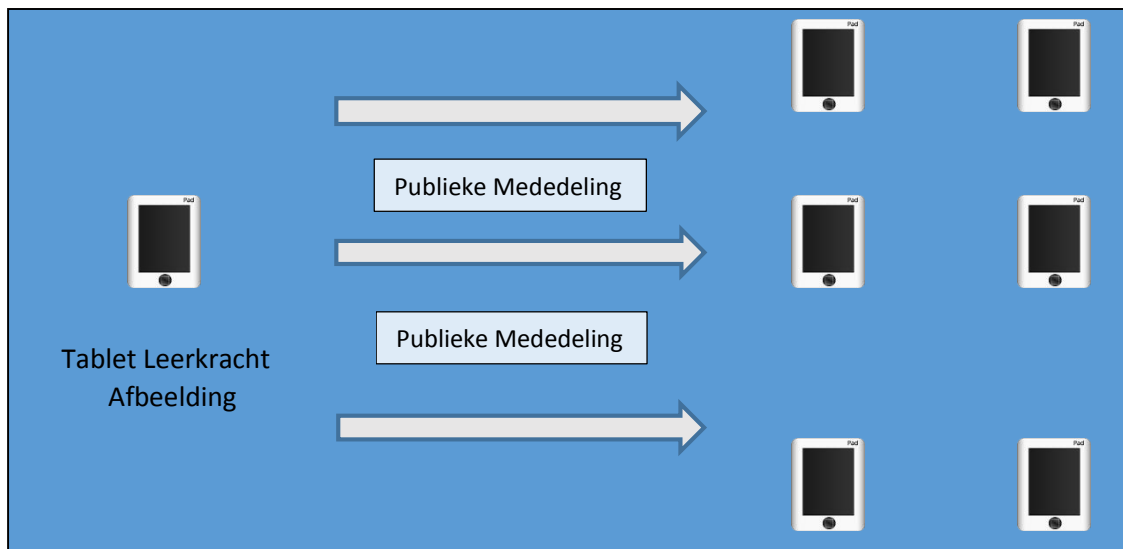
² Jeroen Verschakelen, Joyce Verhaert en Eva Lievens, 'Auteursrecht voor Jonge Mediamakers: Basisprincipes, do's & don't's' (2014, Mediawijs.be); https://mediawijs.be/sites/default/files/artikels/bestanden/tutorial_auteursrechten.pdf

2.3. Welke 'auteursrechtelijke' handelingen worden er verricht wanneer auteursrechtelijk materiaal wordt opgenomen in digitaal leermateriaal, zoals een tablet applicatie?

Wanneer een auteursrechtelijk beschermd werk wordt geïntegreerd in een tabletapplicatie, en zo onderdeel wordt van het digitaal leermateriaal, worden er meestal twee handelingen gesteld met betrekking tot dat werk. Vooreerst zal een reproductie van dat werk noodzakelijk zijn. Het zal immers onmogelijk zijn een werk digitaal te integreren zonder eerst een digitale reproductie van dat werk te maken. Bovendien zullen er in dit proces veelal twee reproductiehandelingen gesteld worden. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van een afbeelding gevonden op het internet.

Indien het digitaal leermateriaal op een later tijdstip in de klas wordt gebruikt, zal er, naast de reproductie, eveneens een mededeling aan het publiek plaatsvinden. Inderdaad, het werk, de afbeelding, wordt dan immers gecommuniceerd aan een publiek, zijnde de leerlingen in de klas. Denk hierbij aan de rechtstreekse projectie van de applicatie op een DigiBord of de rechtstreekse uitzending van het tablet scherm van de leerkracht naar de tablets van de leerlingen. Onderstaande visualisatie geldt enkel als een publieke mededeling wanneer het beeldscherm van de leerkracht simultaan in contact staat met de tablets van de leerlingen. De situatie is dan te vergelijken met de projectie van de afbeelding via een beamer of een Digibord. Wanneer studenten elk hun eigen kopie krijgen van de afbeelding, bijvoorbeeld via een usb-stick of door deze te downloaden van een platform, is er sprake van een reproductie.

Indien je als leerkracht gebruik wil maken van auteursrechtelijk beschermde werken in het kader van tablet onderwijs, dien je er dus rekening mee te houden dat dit gebruik zowel het reproductie- als het publieke mededelingsrecht kan betreffen. Toch hoef je je als leerkracht niet onmiddellijk zorgen te maken. De wetgever heeft in een aantal uitzondering voorzien die het gebruik van beschermde werken in het onderwijs mogelijk maken.

Ook tijdens het proces waarbij digitale bestanden publiek worden meegedeeld, zal een reproductie plaatsvinden. Dit zal echter een technische reproductie zijn waarvan de uitvoering geen toestemming behoeft. De wet bepaalt immers dat de auteur zich niet kan verzetten tegen tijdelijke reproductiehandelingen van voorbijgaande of bijkomstige aard die een integraal en essentieel onderdeel vormen van een technisch procedé dat wordt toegepast met als enig doel de doorgifte in een netwerk tussen derden door een tussenpersoon. Met andere woorden, als de mededeling noodzakelijkerwijs een reproductie inhoudt, zal enkel het publiek mededelingsrecht spelen. Dit gebeurt onder andere bij het streamen van een film: kleine pakketjes data worden gedownload en dit houdt in principe een reproductie in van het gestreamde materiaal.

2.4. Zijn er uitzonderingen op het auteursrecht voor onderwijsdoeleinden?

Gezien het belang van onderwijs binnen de samenleving, heeft de wetgever in een aantal uitzonderingen voorzien die het gebruik van beschermde werken in het onderwijs mogelijk maken. De wetgever heeft dus voorzien in enkele uitzonderingen op de exclusieve rechten van de auteur wanneer auteursrechtelijk beschermde werken worden gebruikt in een onderwijscontext. Het gebruik van een beschermd werk in een onderwijscontext is dan ook - in de door de wet bepaalde gevallen - toegestaan zonder de voorafgaande toestemming van de auteur. De meest relevante uitzonderingen voor digitaal onderwijs betreffen de kosteloze uitvoering in het kader van schoolactiviteiten, het citaatrecht, de reproductie ten behoeve van het onderwijs en de mededeling via het gesloten-transmissie netwerk van de onderwijsinstelling.

Vooraleer deze uitzonderingen te bespreken, is het echter belangrijk te weten dat er op het internet ook heel wat onbeschermd materiaal beschikbaar is. Werken die tot het publiek domein behoren, of werken die zijn verleend onder een creative commons licentie kunnen vaak zonder zorgen gebruikt worden. Als leerkracht kan je er natuurlijk ook steeds voor opteren al het lesmateriaal volledig zelf te maken.

2.4.1. Publiek Domein

Een auteursrechtelijk beschermd werk geniet bescherming tot 70 jaar na het overlijden van de auteur. Na deze periode valt het werk in het 'publiek' of 'openbaar' domein. Alle handelingen die voorheen enkel door de auteur konden gesteld worden, kunnen vanaf dat ogenblik ook door anderen verricht worden, zonder het betalen van een vergoeding.

Let op! Naast het auteursrecht kunnen er ook nog andere rechten op creatieve werken rusten, zoals de naburige rechten. Deze rechten beschermen de artiesten die een auteursrechtelijk beschermd werk uitvoeren of de personen die dergelijke producties financieren. Naburige rechten spelen vooral een rol bij het afspelen van muziek of een film. Hoewel de composities van Mozart geen auteursrechtelijke bescherming genieten, heeft het orkest dat deze muziek vandaag uitvoert wel nog rechten. Deze artiesten dienen ook hun toestemming te verlenen. Echter, de auteursrechtelijke uitzonderingen voor het onderwijs kunnen ook toegepast worden op deze naburige rechten.

2.4.2. Creative Commons

Auteurs kunnen er ook voor kiezen hun werken vrij beschikbaar te maken zonder dat anderen voor het gebruik van deze werken eerst toestemming moeten vragen of een vergoeding te betalen. Vaak gebeurt dit onder een zogenaamde *creative commons* licentie (herkenbaar aan het CC logo). Een *creative commons* licentie wordt gekenmerkt door zijn open karakter. In zijn meest ruime versie, bepaalt een creative commons licentie dat het werk kan gekopieerd, verspreid en opgevoerd worden onder voorwaarde van naamsvermelding. Bijkomende voorwaarden zijn mogelijk, zoals de voorwaarde dat het werk niet voor commerciële doeleinden kan worden gebruikt. Wanneer je als leerkracht op zoek bent naar content voor lesmateriaal dat vrij en legaal te gebruiken is, zonder daarbij rekening te hoeven houden met de onderwijsuitzonderingen, kan je kiezen uit een gigantische hoeveelheid aan creative commons content. Als gebruiker dien je wel nog steeds rekening te houden met de voorwaarden vastgesteld door de auteur, maar in principe laten creative commons licenties de meeste handelingen toe.

Vrij beschikbare werken kunnen gemakkelijk gevonden worden via de creative commons zoek machine:

<https://search.creativecommons.org/>

Meer informatie over de creative commons licentie kan je vinden via volgende link:

<http://mediawijs.be/dossiers/dossier-medi makers/wat-zijn-creative-commons-licenties>

2.5. Wat zijn de uitzonderingen op het auteursrecht binnen het onderwijs?

Onderwijs is een essentieel onderdeel van onze samenleving. De wetgever heeft dan ook voorzien in enkele beperkingen van de exclusieve rechten van de auteur wanneer auteursrechtelijk beschermde werken worden gebruikt in een onderwijscontext. Het gebruik van een beschermd werk in digitaal leer materiaal is dan ook in de door de wet bepaalde gevallen toegestaan zonder de voorafgaande toestemming van de auteur. Niet alle uitzonderingen zullen hier besproken worden, maar enkel die uitzonderingen die relevant zijn voor tabletintegratie in het onderwijs.

Vaak is de concrete toepassing van een uitzondering afhankelijk van de context waarin je het auteursrechtelijk beschermd werk wenst te gebruiken. Je zal eveneens moeten rekening houden met het soort technologie dat wordt ingezet. Er is bijvoorbeeld een specifieke uitzondering voor het digitaal leerplatform. Bovendien laten sommige uitzonderingen ruimere handelingen toe dan anderen. Het auteursrecht blijft overigens een rechtstak waarbij elke handeling dient beoordeeld te worden geval per geval. De wetgeving biedt dus richtlijnen, maar zelden zekerheid. Daarenboven blijft de toepassing

van de wet moeilijk wanneer nieuwe technologieën, zoals tablet applicaties, worden gebruikt. Inderdaad, er is weinig rechtspraak en rechtsleer over de toepassing van de onderwijsuitzonderingen op digitale lesmethoden.

2.5.1. Voorwaarden gemeenschappelijk aan alle uitzonderingen

De auteursrechtelijke uitzonderingen gelden enkel met betrekking tot werken die op een geoorloofde wijze openbaar zijn gemaakt. Dit betekent vooreerst dat de auteur moet gekozen hebben zijn werk bekend te maken. Hij moet met andere woorden zijn divulgatierecht uitgeoefend hebben. Maar het betekent ook dat de uitzonderingen enkel kunnen worden ingeroepen ten aanzien van materiaal uit een legale bron, i.e. materiaal dat is beschikbaar gesteld met de toestemming van de auteur. Hoewel de wetgever het mogelijk heeft gemaakt voor een leerkracht om een film te tonen in de les, moet de leerkracht dus eerst over een legale kopie van de film beschikken vooraleer deze te kunnen tonen aan zijn leerlingen. Je zal je dus niet kunnen beroepen op de uitzonderingen indien je materiaal illegaal van het internet hebt gehaald. Dit geldt overigens ook voor meer 'onschuldig' materiaal, zoals afbeeldingen. Als je Google Afbeeldingen gebruikt, is het aangeraden enkel die afbeeldingen te gebruiken waarvan je zeker weet dat de oorspronkelijke auteur zijn toestemming heeft gegeven dat deze, met zijn toestemming, op het net werden geplaatst.

2.5.2. De Kosteloze uitvoering in het kader van schoolactiviteiten

Het is toegelaten een werk uit te voeren uit binnen het kader van de schoolactiviteiten. Zo kan je als leerkracht een afbeelding tonen in een power-point presentatie, een muzieknnummer laten horen aan de leerlingen of samen met de leerlingen een film bekijken. Het publiek waarvoor de uitvoering bestemd is, moet wel bestaan uit leerlingen in klassikaal verband.³ De uitvoering dient met andere woorden uitsluitend bestemd te zijn voor de leerlingen, en dus niet de ouders of grootouders. Aangezien het moet gaan om een kosteloze uitvoering, zal geen vergoeding kunnen gevraagd worden aan de aanwezige leerlingen.

De term 'schoolactiviteiten' is niet duidelijk gedefinieerd door de wetgever. Het lijkt alvast te gaan om kleuter, lager en middelbare schoolactiviteiten. De term lijkt eveneens ruimer opgevat te kunnen worden dan het strikte lessenkast of de klasomgeving.⁴ De wet vereist alleszins een duidelijk en eenduidig verband tussen de beoogde activiteiten en het leerplan en de educatieve opdracht van de onderwijsinstelling. Dit heeft als gevolg dat de uitvoering tijdens zuivere vermaak-en ontspanningsactiviteiten, zoals een schoolfeest, buiten het toepassingsveld van deze uitzondering zullen vallen.⁵

De uitvoering van auteursrechtelijk beschermde werken via digitale leermiddelen lijkt eveneens van deze uitzondering te kunnen genieten. Het vertonen van een film, in het kader van de lessen geschiedenis, via een Digibord bijvoorbeeld, is immers niets anders dan de kosteloze uitvoering van die film in het kader van schoolactiviteit. Hierbij maakt het niet uit of de film getoond wordt via een traditionele televisie of een hoogtechnologisch computerscherm. Ook wanneer een film, via het gebruik van tablets, simultaan zou worden getoond op de tablets van de leerlingen lijkt er sprake van een kosteloze uitvoering in de zin van de wet. Daarenboven lijkt de uitzondering evenzeer van toepassing indien een leerling vanop afstand de les zou volgen via zijn of haar tablet. Immers, en zoals eerder opgemerkt, hoeft de uitvoering niet noodzakelijk plaats te vinden binnen de klaslokalen. Wel

³ Memorie van Toelichting bij het Wetboek Economisch Recht, 32.

⁴ Marie-Christine Janssens, Hendrik Vanhees en Vinciane Vanovermeire, 'De intellectuele eigendomsrechten verankerd in het Wetboek Economisch Recht: een eerste analyse' *I.R.D.I.* 2014/2.

⁵ <http://www.ond.vlaanderen.be/auteursrechten/muziekgebruik/muziek-in-het-leerplan.asp>

moet er een duidelijk verband zijn met het leerplan. Overigens zal dergelijke uitvoering wel simultaan dienen te gebeuren met het geven van de les en niet op een later tijdstip.

Let wel, aangezien de wetgever het heeft over een uitvoering, betreft deze uitzondering enkel het publiek mededelingsrecht. Het is dus niet toegelaten dat de leerlingen, via tablets, een eigen kopie van het uitgevoerde materiaal ontvangen. Het streamen van de content via tablets lijkt dan weer wel mogelijk.

Waar mogelijk, dient telkens de naam van de auteur vermeld te worden.

2.5.3. Het Citaatrecht

Als leerkracht mag je, zonder toestemming van de auteur en zonder daarvoor een vergoeding hoeven te betalen, korte fragmenten overnemen uit een beschermd werk. In tegenstelling tot wat deze uitzondering laat vermoeden, betreft ze niet louter het 'citeren' uit een werk. Het is evenzeer toegestaan korte fragmenten te gebruiken uit muziek of audiovisueel materiaal. Het 'citaatrecht' omhelst bovendien zowel de reproductie als de publieke mededeling. Niettemin zijn er andere, meer ruime uitzonderingen met betrekking tot de publieke mededeling. Het fragment moet wel nog steeds de lessen ondersteunen: het 'citaat' moet passen binnen de context van de lessen, bijvoorbeeld als illustratie binnen een groter geheel. Wanneer je citeert, dien je telkens je bron te vermelden.

2.5.4. De reproductie ten behoeve van het onderwijs

Het is toegestaan artikelen, werken van beeldende of grafische kunst, of korte fragmenten uit andere werken gedeeltelijk of integraal te reproduceren wanneer die reproductie wordt verricht ter illustratie bij het onderwijs.

De uitzondering is toepasbaar op elke mogelijke reproductievorm: zowel de reproductie op papier (of een soortgelijke drager, zoals een transparant), als de reproductie op eender welke drager andere dan papier. Dit betreft onder meer cd-roms, dvd's, harde schijven, evenals de reproductie naar een tablet of digitale applicatie. Het is met andere woorden toegelaten een digitale kopie te nemen van een werk. Bij de toepassing van deze uitzondering maakt het overigens niet uit wat het oorspronkelijk type bestand was. In plaats van de leerlingen een kopie van een artikel te geven op papier, is het dus mogelijk aan je studenten een digitaal bestand via usb-stick of download te geven.

Er dient wel aan enkele bijkomende voorwaarden voldaan te zijn. Vooreerst moet de reproductie verantwoord zijn door de nagestreefde **niet-commerciële doelstelling van de onderwijsinstelling**. Daarenboven mogen de reproducties **evenmin afbreuk doet aan de normale exploitatie** van het werk. Dit betekent dat de normale verkoop van het werk geen schade mag ondervinden door de reproducties. Dit laatste zal bijvoorbeeld het geval zijn wanneer de reproducties in de plaats zouden komen van de aankoop van het handboek waaruit gereproduceerde fragmenten afkomstig zijn.

Ten slot, dient ook hier, waar mogelijk, de auteur bij naam worden vermeld.

Hoewel de reproductie van een auteursrechtelijk beschermd werk ten behoeve van het onderwijs is toegelaten, heeft de auteur in dit geval niettemin recht op een vergoeding. Deze vergoeding wordt echter gedragen door de onderwijsinstelling.

2.5.5. Het Digitaal Leerplatform

Digitale leerplatformen, zoals Smartschool, vereenvoudigen de interactie tussen de leerkracht en leerlingen, maar ze laten eveneens toe bestanden, bijvoorbeeld achtergrond materiaal bij de les, uit te wisselen met de leerlingen. Dergelijke platformen zijn echter niet louter toegankelijk tijdens de lessen. Ze zijn evenzeer toegankelijk buiten de lessen en buiten de klaslokalen. Leerlingen kunnen het platform dus ook thuis gebruiken.

Het gemak waarmee men zo toegang kan krijgen tot auteursrechtelijk materiaal, maakt de toepassing van de auteursrecht uitzondering moeilijk. De wetgever heeft daarom gepoogd tegemoet te komen aan de digitale noden van de onderwijsinstellingen. Meer bepaald heeft de wetgever een auteursrechtelijke uitzondering ingevoerd ten gunste van het gebruik van een digitaal leerplatform. De auteur van een beschermd werk zal zich immers niet kunnen verzetten tegen de mededeling van zijn of haar auteursrechtelijk beschermd werk wanneer dit gebeurt ter illustratie bij het onderwijs en wanneer deze mededeling plaatsvindt via een gesloten transmissie-netwerk van de onderwijsinstelling. Het gesloten transmissie-netwerk waarnaar verwezen wordt is het digitale leerplatform. Het gesloten karakter verwijst dan weer naar de toegang tot het platform. Niet iedereen mag toegang verkrijgen tot het digitaal leerplatform: het platform dient te beschikken over een login en paswoord systeem zodanig dat enkel de leerlingen van de onderwijsinstelling toegang kunnen krijgen tot het materiaal.

Om te kunnen genieten van het uitzonderingsregime dienen nog enkele andere, bijkomende voorwaarden in acht genomen te worden. Vooreerst dient de onderwijsinstelling, officieel door de overheid erkend te zijn. Daarenboven moet de mededeling van het werk verantwoord zijn door de nagestreefde, niet-winstgevende doelstelling van de onderwijsinstelling. De mededeling moet met andere woorden bijdragen aan de educatieve doelstellingen van de school. Bovendien mag de mededeling geen afbreuk doen aan de normale exploitatie van het auteursrechtelijk beschermde werk. Zoals reeds eerder vermeld, bedoelt men hier vooral dat de auteur geen schade mag ondervinden van de ter beschikking stelling van zijn materiaal op het platform. Dergelijke schade kan men beperken door het werk enkel beschikbaar te stellen aan de leerlingen voor wie toegang daadwerkelijk relevant is. Bijvoorbeeld door de mededeling te beperken tot de leerlingen die een bepaald vak volgen of tot de leerlingen die tot een zelfde richting behoren. Zoals bij elke uitzondering op het auteursrecht geldt ook hier dat er verwijzing naar de auteur moet opgenomen worden.

Let wel, de wetgever heeft het enkel over de publieke mededeling van een werk via een digitaal leerplatform en niet de reproductie. Het is dan ook belangrijk dat eens auteursrechtelijk materiaal op een digitaal leerplatform wordt geplaatst, een systeem is voorzien waarop dat materiaal enkel kan worden medegedeeld en niet gereproduceerd. Het bestand downloaden zou immers leiden tot een reproductie van dat werk. Wanneer men materiaal op een digitaal platform eveneens wil kunnen laten downloaden, dan kan dit, maar dient men wel rekening te houden met de uitzondering betreffende de reproductie ten behoeve van het onderwijs. Met andere woorden, enkel artikelen (integraal), werken van beeldende of grafische kunst, of korte fragmenten uit andere werken, kunnen als download ter beschikking worden gesteld. Overigens dient men met deze beperking ook rekening te houden wanneer auteursrechtelijk materiaal op het platform geplaatst wordt. Inderdaad, ook het plaatsen van materiaal op een digitaal leerplatform noodzaakt het maken van een digitale reproductie. De meest veilige optie is dan ook om digitale leerplatformen enkel te gebruiken voor het plaatsen en beschikbaar stellen van artikelen, werken van beeldende of grafische kunst en korte fragmenten uit andere werken, zoals boeken, muzikale composities en films.

Leerlingen worden overigens best geïnformeerd over het auteursrecht. Het kan immers niet de bedoeling zijn dat bestanden worden beschikbaar gesteld, en dat deze later door een leerling op een ander, illegaal kanaal worden ter beschikking gesteld. Leerlingen moeten dus weten dat ze het materiaal enkel kunnen gebruiken ter ondersteuning bij hun lessen.

Ook in dit geval heeft de auteur recht op een vergoeding. Deze zal echter opnieuw gedragen worden door de onderwijsinstelling.

2.6. Mag ik linken naar content op het internet of deze content embedden?

Als leerkracht kan je een aanklikbare link plaatsen in de tabletapplicatie die de leerling verwijst naar een werk dat beschikbaar is op een andere website. Volgens recente rechtspraak is dergelijke handeling toegelaten zolang er geen nieuw publiek wordt bereikt. Er zal sprake zijn van een nieuw publiek wanneer het werk wordt getoond aan een publiek dat door de houder van het auteursrecht niet in aanmerking werd genomen toen hij het werk oorspronkelijk online plaatste. Wanneer de regisseur van een filmpje bijvoorbeeld kiest zijn werk op YouTube te plaatsen, heeft hij in principe als publiek de internetgemeenschap voor ogen. Naar dit werk zal je dan ook mogen linken. Er zal echter wel sprake zijn van een nieuw publiek wanneer het werk, hoewel online te vinden, oorspronkelijk niet bedoeld was voor een breed publiek. Iemand die een besloten website heeft en daarop een filmpje plaatst, heeft immers niet voor ogen dat zijn werk gezien zal worden door een breed publiek. Hetzelfde geldt voor materiaal dat illegaal op het web werd geplaatst.

Vooraleer je dus mag linken, dient het materiaal dus oorspronkelijk met de toestemming van de auteur online geplaatst te zijn. Onduidelijkheid bestaat dus nog steeds of er ook naar materiaal gelinkt mag worden dat zonder de auteur zijn toestemming online werd geplaatst. Het antwoord op deze vraag lijkt momenteel negatief.

Voor het embedden en framen van auteursrechtelijk beschermd materiaal geldt een zelfde regeling. Het plaatsen van een YouTube filmpje als onderdeel van het digitaal leermateriaal is dus mogelijk. Hier raden we echter aan telkens materiaal te embedden gevonden op een officieel YouTube kanaal.

2.7. Geniet ik bescherming voor de oefeningen die ik zelf maak?

Het auteursrecht beschermt enkel werken die origineel zijn. Een werk zal origineel zijn wanneer het de persoonlijke stempel van de auteur draagt. Dit zal het geval zijn wanneer de auteur bij de totstandkoming van het werk eigen, creatieve keuzen heeft kunnen maken. Als je als leerkracht je leermateriaal zelf hebt opgesteld, zonder gebruik te maken van andermans materiaal, en hierbij eigen creatieve keuzen hebt kunnen maken, zal je lesmateriaal auteursrechtelijk beschermd zijn. Dit betekent dat jij alleen zal kunnen bepalen hoe je werk kan gebruikt worden.

Let wel, indien je als leerkracht oefeningen maakt, kan het auteursrecht ook toekomen aan de onderwijsinstelling. In dit geval dient het contract tussen de leerkracht en de onderwijsinstelling wel expliciet te bepalen dat het auteursrecht in dat geval zal toekomen aan de onderwijsinstelling. Indien je als leerkracht zelf digitaal leermateriaal hebt geprogrammeerd (bijvoorbeeld een eigen tablet applicatie) is de regeling inzake auteursrecht iets anders. Voor computerprogramma's bepaalt de wetgeving immers dat wanneer een computerprogramma is gemaakt door een werknemer bij de uitoefening van zijn taken of in opdracht van zijn werkgever, de werkgever exclusief bevoegd is de economische rechten met betrekking tot het programma uit te oefenen, tenzij bij overeenkomst anders werd bepaald. Hoewel je als leerkracht nog steeds als oorspronkelijke auteur wordt aanzien, zal de onderwijsinstelling als enige kunnen bepalen wat er met het geprogrammeerde digitaal leermateriaal wordt gedaan.

Wanneer je digitaal lesmateriaal hebt gemaakt met behulp van digitale software pakketten, dien je eveneens rekening te houden met de licentievoorwaarden van de uitgever of ontwikkelaar van dat softwarepakket. De licentievoorwaarden kunnen dan immers bepalen dat de auteursrechten voorbehouden blijven aan de ontwikkelaar. In dit geval kunnen de voorwaarden bijvoorbeeld preciseren dat het digitale lesmateriaal wel met de leerlingen kan gedeeld worden, maar niet met anderen buiten de onderwijsinstelling. Ook hier is het dus belangrijk de licentievoorwaarden aandachtig te lezen.

2.8. Waar vind ik informatie over licenties die eventueel rusten op digitaal materiaal?

Zoals reeds eerder vermeld, is een licentie de wederkerige overeenkomst waarbij de licentiegever, vaak de auteur of diens rechthebbende, het recht verleent aan de licentienemer een bepaald intellectueel eigendomsrecht te gebruiken onder vooraf bepaalde voorwaarden.⁶ Met andere woorden, via een licentie geeft men de toelating aan derden een auteursrechtelijk werk te gebruiken.

Licenties zullen vooral belangrijk zijn wanneer je als leerkracht of onderwijsinstelling gebruik maakt van software en digitale lespakketten. Ook computerprogramma's genieten immers een auteursrechtelijke bescherming. Net zoals andere beschermde werken, heb je dus principieel de toestemming nodig om software te kunnen gebruiken. Wanneer een computerprogramma wordt aangekocht, verkrijg je een licentie dat programma te gebruiken. Als het digitaal leerpakket online werd aangekocht, zal de licentie meestal verschijnen in een pop-up venster, alvorens de installatie begint. Het is belangrijk deze licentie te lezen aangezien het ook de gebruiksvoorwaarden van het digitaal lespakket preciseert. Zo kan de licentie bepalen dat het pakket slechts op 10 computers kan geïnstalleerd worden. De licentie kan eveneens bepalen hoeveel personen gelijktijdig kunnen genieten van het computerprogramma. Is het bijvoorbeeld toegelaten dat leerlingen die behoren tot een zelfde gezin gelijk gebruik maken van het software pakket, of dient voor elke leerling afzonderlijk een licentie verkregen te worden? Wil je op voorhand weten welke handelingen met een digitaal leerproduct kunnen worden gesteld, kijk dan eerst even op de website van de uitgever van het lespakket.

Auteurs of programmeurs kunnen via een licentie hun beschermde creatie ook vrij beschikbaar stellen, onder voorwaarden die het gebruik van dat werk niet al te zeer beperkt wordt. Voor traditionele auteursrechtelijk beschermde creaties andere dan computerprogramma's, zoals afbeeldingen, gebeurt dit, zoals reeds aangegeven, vaak onder een zogenaamde creative commons licentie. Voor software en digitale lespakketten geldt een gelijkaardig alternatief: open source software pakketten.

2.9. Waar kan ik meer informatie over auteursrecht vinden?

Ter ondersteuning van leerkrachten heeft online platform Mediawijs.be een interactieve auteursrecht handleiding uitgewerkt. Deze handleiding biedt een handig stappenoverzicht van hoe om te gaan met het auteursrecht in een onderwijscontext, alsmede meer informatie over de uitzonderingen die gelden binnen het onderwijs. Daarnaast bevat de handleiding eveneens tal van voorbeelden die de toepassing van de uitzonderingen concreet maken.

<http://mediawijs.be/tools/auteursrecht-help-interactieve-affiche>

Meer informatie over de rol van auteursrecht in het onderwijs kan ook gevonden worden op de website van de Vlaamse overheid:

<http://www.ond.vlaanderen.be/auteursrechten/>

Via het onderwijsarchief van het Vlaams Instituut voor Audiovisueel Archiefmateriaal, kunnen leerkrachten toegang krijgen tot audiovisueel materiaal ter ondersteuning van de onderwijsactiviteiten:

<https://onderwijs.hetarchief.be/faq#q2>

De geanalyseerde wetgevende bepalingen zijn terug te vinden in het Wetboek van Economisch Recht Boek X: http://economie.fgov.be/nl/binaries/WER_Boek_11_tcm325-256653.pdf

⁶ Frank Gotzen en Marie-Christine Janssens, 'Wegwijs in het Intellectueel Eigendomsrecht' (Vanden Broele 2015).

Meer informatie over Creative Commons licenties: <http://www.creativecommons.be/>

Bronnen:

F. Brison, 'Het gebruik van auteursrechtelijk beschermde werken in digitale leerplatformen. Wat kan en wat kan niet? Wat willen we en wat willen we niet?' *Auteurs en Media* 2004/1.

Frank Gotzen en Marie-Christine Janssens, 'Wegwijs in het Intellectueel Eigendomsrecht' (Vanden Broele, 2015)

Jeroen Verschakelen, Joyce Verhaert en Eva Lievens, 'Auteursrecht voor Jonge Mediamakers: Basisprincipes, do's & dont's' (2014, Mediawijs.be);
https://mediawijs.be/sites/default/files/artikels/bestanden/tutorial_auteursrechten.pdf

Marie-Christine Janssens, Hendrik Vanhees en Vinciane Vanovermeire, 'De intellectuele eigendomsrechten verankerd in het Wetboek Economisch Recht: een eerste analyse' *I.R.D.I.* 2014/2.

Wetboek van Economisch Recht, Boek X;
http://economie.fgov.be/nl/binaries/WER_Boek_11_tcm325-256653.pdf

Xalabarder Raquel, 'Copyright exceptions for teaching purposes in Europe (online working paper)' IN3: UOC (Working Paper Series: WP04-004); <<http://www.uoc.edu/in3/dt/eng/20418.html>>

III. Richtlijnen voor de onderwijsinstelling⁷: het verwerken van persoonsgegevens van leerlingen

3.1. Privacy en Gegevensbescherming: een inleiding.

De digitalisering van het onderwijs, en de bijhorende integratie van tablets binnen het leskader, biedt zowel mogelijkheden als uitdagingen. Enerzijds kunnen digitale leerproducten een belangrijke ondersteunende rol spelen. Tablets laten toe het traject van leerlingen gedurende de opleiding in kaart te brengen op geïnformateerde wijze om zo het leerrendement te verhogen en een meer individuele begeleiding te verzekeren. Ook de administratie binnen de onderwijsinstelling, school kan vereenvoudigd worden met behulp van digitale middelen. Anderzijds, heeft het inzetten van ICT en digitaal leermateriaal in het onderwijs bijna automatisch tot gevolg dat gegevens van leerlingen verzameld en verwerkt worden. E-learning platformen, geautomatiseerde administratiesystemen, toepassingen ter ondersteuning van de leerkracht en school, spelapplicaties, digitale oefeningen en andere digitale leerproducten, kunnen pas optimaal functioneren indien er gegevens van de leerlingen worden verwerkt. Zo kunnen de resultaten en de vooruitgang van iedere individuele leerling pas real-time worden gevolgd, indien de student wordt herkend door het digitale leerplatform. Resultaten van taken en toetsen moeten verbonden zijn aan het uniek profiel van de leerling zodanig dat de leerkracht deze kan opvolgen. Met andere woorden, het verwerken van gegevens van leerlingen is noodzakelijk indien digitaal onderwijs een toegevoegde waarde wil creëren. Bijgevolg zal de onderwijsinstelling eveneens de privacy en gegevensbescherming van zijn leerlingen in acht moeten nemen.

Deze handleiding tracht onderwijsinstellingen op de hoogte te brengen van de geldende/toepasbare regelgeving inzake het verwerken van persoonlijke gegevens in het digitaal onderwijs. Onderwijsinstellingen dragen immers de verantwoordelijkheid dat dergelijke gegevensverzameling gebeurt conform de wet. Als verantwoordelijke voor zijn leerlingen dient de onderwijsinstelling er eveneens op toe te zien dat deze wetgeving wordt gerespecteerd door derde partijen, zoals de leveranciers van digitale leerproducten.

De volgende secties bieden onderwijsinstellingen een overzicht van de belangrijkste verplichtingen inzake gegevensverwerking. Deze handleiding dient beschouwd te worden als handleiding! Privacy en gegevensbescherming kan complex zijn. Het is dan ook belangrijk als onderwijsinstelling tijdig juridisch advies in te winnen. Niettemin kunnen deze pagina's reeds een inzicht bieden in mogelijke obstakels.

3.1.1. Gegevensbescherming, een fundamenteel grondrecht?

In Europa is de bescherming van persoonsgegevens een fundamenteel grondrecht.⁸ Vooreerst betekent dit dat persoonsgegevens op een eerlijke manier moeten verwerkt worden, voor bepaalde doeleinden en met de toestemming van de betrokkenen of op basis van een andere gerechtvaardigde grondslag voorzien door de wet.⁹ Daarnaast heeft elk individu het recht toegang te verkrijgen tot de gegevens die over hem of haar verzameld zijn en deze gegevens te verbeteren indien deze foutief blijken te zijn.¹⁰ Dit fundamenteel grondrecht is vervolgens uitgewerkt in specifieke Europese en Belgische wetgeving.¹¹ Het huidige wetgevend kader zal in de toekomst echter wijzigingen ondergaan.

⁷ In deze tekst worden de onderwijsinstelling en de school als synoniemen gebruikt.

⁸ Art. 8 (1) Handvest van de grondrechten van de Europese Unie

⁹ Art. 8 (2) Handvest van de grondrechten van de Europese Unie

¹⁰ Ibid.

¹¹ Richtlijn 95/46/EG van het Europees Parlement en de Raad van 24 oktober 1995 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens;

In december 2015 werd door de Europese wetgever immers een akkoord getroffen betreffende een nieuwe verordening inzake gegevensbescherming. Deze verandering is nog niet van kracht, maar zal - eens ingevoerd op het Europese niveau – onmiddellijk van toepassing zijn op Belgische grondgebied. Zoals reeds eerder vermeld, is deze handleiding opgesteld met deze nieuwe wetgeving in het achterhoofd.¹²

De wetgeving inzake gegevensbescherming heeft een bijzonder ruim toepassingsgebied en zal van toepassing zijn zodra er een verwerking plaatsvindt van persoonsgegevens. Twee elementen zijn dus belangrijk: a) er dient sprake te zijn van persoonsgegevens en b) deze persoonsgegevens dienen verwerkt te worden.

3.1.2. Wat zijn persoonsgegevens?

Persoonsgegevens worden door de wet omschreven als iedere informatie betreffende een geïdentificeerde of identificeerbare natuurlijke persoon. Als identificeerbaar wordt beschouwd een persoon die direct of indirect kan worden geïdentificeerd aan de hand van de verzamelde gegevens of van één of meer specifieke elementen die kenmerkend zijn voor de fysieke, fysiologische, psychische, economische, culturele of sociale identiteit van de betrokken persoon, zoals de leerling.

Het gebruik van digitaal leermateriaal noodzaakt het verwerken van persoonsgegevens. Het is ten slotte de bedoeling dat digitaal leermateriaal gebruikt wordt om de leerlingen te ondersteunen. Zoals eerder vermeld, zal dit bijna automatisch tot gevolg hebben dat persoonlijke gegevens van de student worden verwerkt. De toegang tot een digitale leerapplicatie kan bijvoorbeeld noodzaken dat de leerling herkend wordt: de leerling dient te beschikken over een unieke gebruikersnaam en paswoord. Maar ook de resultaten van taken en toetsen die worden bijgehouden zijn in principe toe te schrijven aan een individuele leerling en laten de identificatie van die leerling toe.

3.1.3. Wat is een verwerking van persoonsgegevens?

Een verwerking van persoonsgegevens betreft elke bewerking of elk geheel van bewerkingen met betrekking tot persoonsgegevens, al dan niet uitgevoerd met behulp van geautomatiseerde procedés. Het verzamelen, vastleggen, ordenen, bewaren, bijwerken, wijzigen, opvragen, raadplegen, gebruiken, etc. van persoonsgegevens worden beschouwd als een verwerking.

Met andere woorden, ongeveer elke handeling die gebeurt met de gegevens van een leerling zal beschouwd worden als een verwerking van persoonsgegevens. Zo maken volgende handelingen binnen het tabletonderwijs bijvoorbeeld een verwerking uit:

- De identificatie en verificatie van de leerling bij het opstarten van een tablet applicatie.
- Het opslaan van de inlog gegevens van de leerling.
- Het analyseren van taken en toetsen.
- Het analyseren van de gegevens om een gepersonaliseerd leertraject te organiseren.
- Het doorsturen van de gegevens naar een derde partij, zoals de uitgever van het digitaal leermateriaal.

¹² Bij het opstellen van deze handleiding, gebruikten wij de meest recente (beschikbare) tekst van de verordening. Let wel, deze kan, naar de toekomst toe, nog steeds gewijzigd worden. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation) – Analysis of the final compromise text with a view to agreement.; <http://www.statewatch.org/news/2015/dec/eu-council-dp-reg-draft-final-compromise-15039-15.pdf>

3.1.4. Waarom is de bescherming van gegevens van leerlingen belangrijk?

Binnen een onderwijscontext zullen het vaak de gegevens van de minderjarige leerlingen zijn die worden verwerkt. Het belang van het kind dient dan ook als centraal principe te worden gehanteerd.¹³ Wat betreft de bescherming van hun gegevens, zijn minderjarigen zich vaak minder bewust van de risico's en gevolgen van de gegevensverwerking.¹⁴ Bovendien zijn leerlingen zelden op de hoogte van hun rechten in dit kader.¹⁵ Hoewel de wetgever vooral het gebruik van gegevens in het kader van marketing beoogt, vormt het gebruik van gegevens in een onderwijscontext eveneens een risico. Een doorgedreven profilering van de leerling kan bijvoorbeeld raken aan de vrije ontwikkeling van de betrokken leerling. Als onderwijsinstelling is het dan ook belangrijk een juiste balans te treffen tussen het gebruik van gegevens enerzijds en de bescherming van de privacy en persoonsgegevens anderzijds. Dit is dan ook het belangrijkste doel zijn van de wetgeving: de bescherming van de leerling garanderen door te verhinderen dat de school gegevens betreffende de leerling verwerkt, die gelet op het doel van de onderwijsinstelling, niet relevant of ongerechtvaardigd zijn.

3.1.5. Ben ik als onderwijsinstelling verantwoordelijk voor de verwerking van leerlingengegevens? – De actoren van het gegevensbeschermingsrecht.

Globaal genomen maakt de wetgeving inzake gegevensbescherming een onderscheid tussen drie types actoren: de verantwoordelijke voor de gegevensverwerking, de verwerker van de gegevens en het data subject of de betrokkene.¹⁶

3.1.6. Wie is verantwoordelijk voor de verwerking van persoonsgegevens?

Onder de verantwoordelijke voor de verwerking wordt de natuurlijke persoon of de rechtspersoon verstaan die alleen of samen met anderen het doel en de middelen voor de verwerking van persoonsgegevens bepaalt.¹⁷

De verantwoordelijkheid van de onderwijsinstelling/school bij de verwerking van leerlingengegevens valt moeilijk te ontkennen. De onderwijsinstelling beslist ten slotte of er persoonsgegevens zullen worden verwerkt, alsook de middelen die daartoe zullen worden ingezet. De onderwijsinstelling gaat over tot de aankoop van digitale leermiddelen en zal bepalen voor welke doeleinden deze worden gebruikt.

Wanneer digitaal leermateriaal wordt geïntegreerd in de onderwijsinstelling, is het wel mogelijk dat ook andere personen als verantwoordelijke voor de gegevensbescherming zullen optreden. Zo zal de leverancier van het digitaal leermateriaal, eveneens als verantwoordelijke beschouwd worden als hij de gegevens van leerlingen verwerkt voor eigen doeleinden, zoals de optimalisatie van het leermateriaal. De leverancier van het leermateriaal bepaalt hier immers zijn doeleinden en de middelen die daartoe worden ingezet. Het is overigens niet uitgesloten dat zowel de onderwijsinstelling als leverancier samen medeverantwoordelijk zijn voor de verwerking van bepaalde gegevens. De onderwijsinstelling blijft echter verantwoordelijk voor de verwerking van de gegevens in het kader van zijn onderwijsdoelstellingen. Als onderwijsinstelling dien je echter ook de doelstellingen van de leverancier te communiceren aan de leerlingen of ouders. Bovendien dien je er als onderwijsinstelling eveneens op toe te zien dat de uitgever van digitaal leermateriaal zich houdt aan de wetgeving inzake gegevensbescherming.

¹³ Zie o.a. WP29, Opinion on the protection of children's personal data (general guidelines and the special case of schools) (11 February 2009), p. 4.

¹⁴ Overweging 29 GDPR.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Art. 4 GDPR.

¹⁷ Art. 4 (5) GDPR.

3.1.7. Wie is de verwerker van persoonsgegevens?

De verwerker is diegene die persoonsgegevens verwerkt ten behoeve van de verantwoordelijke.¹⁸ Vaak beschikt de onderwijsinstelling niet over de nodige ICT infrastructuur om de verwerking van de gegevens van leerlingen bij het gebruik van digitaal leermateriaal zelf door te voeren. In de context van het digitaal onderwijs, kan de verwerker verschillende vormen aannemen. Veelal zal dit echter de leverancier van het digitaal leermateriaal zijn. Wanneer digitaal leermateriaal wordt ontwikkeld, heeft deze vaak een component die de gegevens automatisch voor de school zal verwerken. De gegevens zullen door software applicaties bijvoorbeeld op een gemakkelijk verstaanbare wijze gepresenteerd en gestructureerd worden, door bijvoorbeeld de resultaten van individuele studenten om te vormen tot een leerling profiel. De verwerking vormt dan een component van het leermateriaal. In dit geval gebeurt de verwerking door de leverancier van het digitaal leermateriaal of door een partij met wie de leverancier samenwerkt. Zij verzorgen de nodige infrastructuur om gegevens van leerlingen te verwerken.

Aangezien de onderwijsinstelling een beroep doet op een verwerker, zal het ook noodzakelijk zijn duidelijke afspraken te maken over hoe deze verwerking zal gebeuren. Als onderwijsinstelling moet je dus onderhandelen met de verwerker over hoe de verwerking zal gebeuren. Deze verwerkersovereenkomst dient overeenkomstig de wetgeving inzake gegevensbescherming bepaalde elementen verplicht te bevatten.¹⁹ Deze afspraken kunnen ook reeds op voorhand opgesteld zijn door de leverancier van het digitaal leermateriaal. Niettemin dient de onderwijsinstelling als verantwoordelijke voor de gegevensverwerking er in dit geval eveneens op toe te zien dat aan alle wettelijke verplichtingen is voldaan.

3.1.8. Wie is het datasubject?

Het datasubject betreft iedere persoon van wie gegevens worden verwerkt. Binnen de context van tabletonderwijs zal het datasubject veelal de leerling zijn. Maar ook de leerkracht en ouders kunnen als datasubject beschouwd worden als hun gegevens eveneens worden verwerkt.

3.2. Wat zijn mijn verplichtingen als onderwijsinstelling voor het verwerken van leerlinggegevens?

De wetgeving inzake gegevensbescherming is opgebouwd rond een aantal basisprincipes.²⁰ Vooreerst dien je als onderwijsinstelling het doel van de gegevensverwerking te bepalen. Vervolgens zal je dit doel ook dienen te respecteren gedurende de gegevensverwerking. Bovendien kunnen gegevens slechts verwerkt worden voor de vooraf bepaalde doelstellingen indien daartoe een rechtmatige grond bestaat, zoals de toestemming van de ouders of leerling. Verder blijft het belangrijk dat een juiste balans wordt getroffen tussen de bescherming van de leerling en de mate waarop gegevens worden verwerkt. Dit betekent dat je als onderwijsinstelling zal moeten nagaan welke gegevens noodzakelijk zijn voor het bereiken van de educatieve doelstellingen. Te allen tijde blijft het echter belangrijk de betrokkenen voldoende te informeren over het gegevensverwerkingsproces. Transparantie blijft een overkoepelend begrip.

¹⁸ Art. 4 (6) GDPR.

¹⁹ Zie sectie 3.4: Wat is een verwerkersovereenkomst?

²⁰ Kennisnet, *Privacy in 10 Stappen: Een Praktische Handleiding voor Privacy op School* (2015)

3.2.1. Doel- en Doelgebondenheid

Gegevens kunnen slechts verzameld worden voor specifieke, expliciete en legitieme doelstellingen.²¹ Met andere woorden, de onderwijsinstelling zal moeten verduidelijken waarom het nodig is dat gegevens van studenten zullen verzameld worden. Deze doeleinden dienen bovendien op voorhand - voor de gegevensverwerking - vastgelegd te worden. Dit betekent dat je als onderwijsinstelling goed moet nadenken over deze doelstelling alvorens daadwerkelijk over te gaan tot de verwerking van gegevens.²² Het is overigens niet voldoende te bepalen dat de gegevens zullen verwerkt worden voor 'educatieve doeleinden'. Elk doel vereist een nadere verklaring. Wat betreft de integratie van digitaal leermateriaal kan de doelstelling bijvoorbeeld zijn 'het opvolgen van studietraject gedurende het schooljaar ter begeleiding van de leerling'. Hoe duidelijker de doelstellingen geformuleerd worden, hoe beter.

Aangezien je als onderwijsinstelling vaak afhankelijk zal zijn van de aanbieder van digitaal leermateriaal, is het noodzakelijk dat ook deze laatste partij transparant blijft over de beoogde doeleinden voor gegevensverwerking. De doeleinden waarvoor leveranciers gegevens verwerken zullen vaak gelijklopend zijn aan de doelstellingen van de onderwijsinstelling. Gegevens kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden voor het geven van feedback en het rapporteren van de studieresultaten, om adaptief leermateriaal en een gepersonaliseerd traject mogelijk te maken, voor analyse van de studie vooruitgang, om de werking van de school te ondersteunen en te versterken.²³ Maar de leverancier heeft ook eigen doelstellingen. Zo wil deze de gegevens van leerling allicht ook gaan gebruiken voor het verbeteren van zijn onderwijsmethoden.

3.2.1.1. *Ben ik gebonden aan deze doelstelling?*

Ja! Gegevens mogen in principe enkel verwerkt worden voor de initieel gespecificeerde doeleinden. Indien je de gegevens van studenten wil gebruiken voor andere doeleinden, dan dien je de betrokkenen hierover vooraf te informeren. Bovendien zal er ook voor deze nieuwe doeleinden een gerechtvaardigde grond moeten bestaan. Indien de initiële doelstelling eruit bestond gegevens te verzamelen voor het opvolgen van het traject van de student, dan volgt hier voor de ouders of betrokken leerling nog niet uit dat deze gegevens zullen verwerkt worden door de leverancier van digitaal leermateriaal voor de optimalisering van zijn producten.

3.2.2. Een rechtmatige grond

Hoewel gegevens van minderjarigen kunnen verwerkt worden, vergt de verwerking ervan steeds een 'rechtmatige grond'. De rechtmatige grond is de basis waarop je als onderwijsinstelling zal steunen om daadwerkelijk tot gegevensverwerking over te gaan. Het verwerken van de gegevens van een leerling zal pas rechtmatig zijn indien dergelijke rechtmatige grond bestaat. Als verantwoordelijke voor gegevensverwerking kan de onderwijsinstelling beroep doen op een aantal rechtmatige gronden voor de verwerking. Binnen de context van tabletonderwijs is de toestemming van de ouders of leerling de belangrijkste basis voor de gegevensverwerking.

3.2.2.1. *Dien ik toestemming te vragen en hoe verkrijg ik toestemming?*

Binnen de context van tabletonderwijs is toestemming de belangrijkste rechtsgrond voor de gegevensverwerking. Dit omdat het gebruik van digitale leerproducten vaak vereist dat gegevens gedeeld worden met een derde, i.e. de leverancier van de digitale leermiddelen. In principe mag de

²¹ Art. 5 GDPR

²² Art. 5 GDPR

²³ Zie bijvoorbeeld de privacyverklaring van digitaal leermateriaal leverancier Van In <<http://www.vanin.be/nl/privacy>>

school de gegevens van leerlingen enkel doorgeven aan derden als dit bij wet is vastgelegd.²⁴ De politie kan bijvoorbeeld de gegevens van een leerling opvragen in het kader van een onderzoek. Een te strikte lezing van deze wetsbepaling zou de introductie van digitaal leermateriaal binnen het onderwijs echter onmogelijk maken. Immers, het effectief gebruik van digitale leerproducten vergt immers vaak dat de gegevens worden gedeeld met een derde zodanig dat deze ze kan verwerken. Op haar website heeft de Belgische Privacycommissie echter verduidelijkt dat wanneer er geen wetsbepaling is waarop de aanvrager van de gegevens - in dit geval bijvoorbeeld de leverancier van digitale leerproducten - kan terugvallen, de beste oplossing blijft om als onderwijsinstelling vooraf de toestemming te verkrijgen van de leerling of ouders vooraleer deze gegevens met de derde te delen.²⁵ Bovendien lijkt de privacy commissie van oordeel dat in het geval van minderjarigen, de toestemming van betrokkenen steeds wenselijk is.²⁶

Wanneer digitale leermiddelen van uitgevers of leveranciers worden ingezet, zal het dan ook noodzakelijk zijn als onderwijsinstelling de ondubbelzinnige toestemming van de leerling of diens ouders te vragen. De Belgische privacy commissie geeft er de voorkeur aan dat de toestemming wordt gegeven via een positieve handeling.²⁷ Het is dan ook aangeraden een schriftelijke toestemming van de ouders of leerlingen te verkrijgen. Het is eveneens noodzakelijk dat deze toestemming vrijwillig wordt gegeven. Als onderwijsinstelling mag je met andere woorden geen druk uitoefenen op de betrokkenen. De toestemming dient daarenboven specifiek te zijn. Dit betekent dat de toestemming betrekking moet hebben op een nauwkeurig bepaalde verwerking. Bovenal blijft het van vitaal belang dat de ouders en leerlingen voldoende geïnformeerd worden. De persoon die toestemming geeft moet deze toestemming geven met kennis van zaken. Gezien leveranciers van digitaal leermateriaal de gegevens van leerlingen eveneens gebruiken voor eigen doeleinden, zal de onderwijsinstelling ook voor deze doeleinden voldoende informatie moeten bezorgen.

Als onderwijsinstelling kan je deze toestemming vragen door een brief te richten naar de ouders met de vraag of gegevens van hun kinderen mogen verzameld, verwerkt en bijgehouden worden gedurende het leertraject. Ouders kunnen hun toestemming verlenen door de brief ondertekend aan de onderwijsinstelling te bezorgen. Dit proces dient herhaald te worden wanneer de onderwijsinstelling de gegevens voor nieuwe doeleinden wil gebruiken of wanneer de onderwijsinstellingen extra gegevens wil verzamelen. Deze brief dient eveneens de nodige informatie te bevatten zodanig dat ouders en leerlingen voldoende geïnformeerd zijn.

3.2.2.2. Dien ik toestemming te vragen aan de leerling of de ouders?

De huidige wetgeving is onduidelijk aan wie nu net de toestemming voor de gegevensverwerking dient gevraagd te worden: de ouders of de leerling? De Europese wetgever heeft recentelijk echter meer klaarheid verschaft wat betreft deze kwestie. Wanneer de gegevensverwerking steunt op de toestemming van de betrokkenen, dan dient de onderwijsinstelling de toestemming voor de verwerking van de gegevens te vragen aan ouders of voogd indien de leerling de leeftijd van 16 jaar nog niet heeft bereikt.²⁸ De Europese wetgever laat lidstaten echter wel toe deze leeftijd te verlagen, maar heeft hier evenwel bepaald dat deze leeftijd nooit lager dan 13 jaar kan zijn. In België is er echter

²⁴ Art. 59 wet van 13 februari 2001 Koninklijk Besluit ter Uitvoering van de Wet van 8 December 1992 tot Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer ten opzichte van de Verwerking van Persoonsgegevens.

²⁵ <https://www.privacycommission.be/nl/thema-privacy-op-school>

²⁶ <https://www.privacycommission.be/nl/u-wilt-direct-marketing-versturen-toestemming>

²⁷ <https://www.privacycommission.be/nl/u-wilt-direct-marketing-versturen-toestemming>

²⁸ Art. 8 GDPR

geen specifieke wetgeving voorzien en ons advies luidt dan ook toestemming te vragen aan de ouders voor gegevensverwerking zolang de leerling de leeftijd van 16 jaar nog niet heeft bereikt.²⁹

Toch betekent dit niet dat de leerling zelf niet op de hoogte moet gebracht worden. Het recht op gegevensbescherming behoort nog steeds tot de leerling en niet tot de ouders die dit recht in zijn naam uitoefenen. Leerlingen moeten dan ook geïnformeerd en betrokken worden wanneer hun gegevens zullen verwerkt worden, ongeacht hun leeftijd. Leerlingen moeten behandeld worden naar hun graad van volwassenheid.³⁰ Dit vergt echter ook dat de informatie, waarover later meer, geformuleerd dient te worden op een wijze die de leerling kan verstaan.

Indien de ouders van de leerling gescheiden zijn, dan behouden beide ouders het recht op informatie over hun kind. De school zal dus op hun verzoek de nodige inlichtingen moeten verstrekken. Informatie kan niet verstrekt worden aan een ouders die uit het ouderlijk gezag is ontzet.³¹

3.2.3. Kan ik alle gegevens van leerlingen verzamelen - data minimalisatie?

Als onderwijsinstelling kan je niet zomaar alle gegevens van leerlingen verzamelen en verwerken. Het is bovenal belangrijk de verwerking van gegevens te beperken. In de wetgeving wordt dit aangeduid als het principe van 'data minimalisatie'. Gegevens moeten relevant zijn voor de doeleinden die je als onderwijsinstelling hebt vooropgesteld. Enkel die gegevens die noodzakelijk zijn voor het bereiken van de doeleinden kunnen dus verwerkt worden. Met andere woorden: de gegevensverwerking moet proportioneel en ter zake dienend zijn. De privacycommissie is bijvoorbeeld van oordeel dat het als onderwijsinstelling niet nodig is te weten wat de seksuele geaardheid van de leerling is. Als vuistregel geeft de commissie dan ook mee: "need to know and not nice to know: select before you collect".

Wanneer je als onderwijsinstelling een beroep doet op een derde partij voor het verzamelen en verwerken van de gegevens van leerlingen, zal je er op moeten toezien dat ook deze verwerker slechts die gegevens bijhoudt die noodzakelijk zijn voor de doelstellingen waarvoor de gegevens zullen worden verwerkt.

Bovenal dient de persoonlijke autonomie van de individuele leerling gerespecteerd te worden. De onderwijsinstelling moet een juiste balans treffen tussen de educatieve doelstellingen die ze wil bereiken en de privacy en gegevensbescherming van de leerlingen. De onderwijsinstelling zal moeten vermijden dat leerlingen het bijhouden van hun gegevens ervaren als een beklemmend over-toezicht.

Daarnaast moeten de gegevens ook accuraat zijn, en waar nodig, aangepast worden. Wanneer gegevens niet langer correct blijken te zijn, moeten deze ofwel vernietigd ofwel aangepast worden.

3.2.3.1. Van welke studenten mag ik de gegevens verwerken?

Volgens de Belgische wetgever mag de verwerking binnen de onderwijsinstelling alleen betrekking hebben op persoonsgegevens betreffende potentiële, huidige en gewezen leerlingen of studenten van de betrokken onderwijsinstelling.³²

²⁹ Ibid.

³⁰ WP29, Opinion on the protection of children's personal data (general guidelines and the special case of schools) (11 February 2009), p. 6.

³¹ Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer, Privacy op School; <https://www.privacycommission.be/nl/thema-privacy-op-school>

³² Art. 59 wet van 13 februari 2001 Koninklijk Besluit ter Uitvoering van de Wet van 8 December 1992 tot Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer ten opzichte van de Verwerking van Persoonsgegevens.

3.2.3.2. *Kan ik als onderwijsinstellingen bijkomende maatregelen nemen om de gegevens van leerlingen te beperken?*

Zoals vermeld is het vooral belangrijk de verzamelde gegevens te beperken. Maar ook het beperken van de toegang tot de gegevens biedt bijkomende bescherming. Indien de doelstelling eruit bestaat het individuele leertraject van de leerling te volgen, is het niet noodzakelijk dat elke leerkracht toegang heeft tot het globale traject. Zo kun je als school bepalen dat elke leerkracht enkel het toezicht kan uitoefenen over de vooruitgang van de leerling binnen zijn specifiek domein, zoals wiskunde of aardrijkskunde, waarbij de directie of klastitularis het overzicht behoudt over de vooruitgang van de student over het gehele jaar. Het organiseren van een intern overleg kan toelaten alle leerkrachten te informeren over de positie van de leerling zonder dat daarvoor de toegang tot diens gegevens door elke afzonderlijke leerkracht noodzakelijk is.

3.2.3.3. *Pseudonimisatie*

Pseudonimiseren betreft het vervangen van specifieke informatie over de leerling door een alternatieve, artificiële identicator. Het pseudonimiseren van gegevens vormt een manier om de persoonsgegevens van leerlingen beter te beschermen. In plaats van de leerling in te laten loggen met zijn echte naam en voornaam, kan deze binnen de applicatie gebruik maken van een ID- of studentnummer dat enkel bekend is voor de leerling, leerkracht en de school. De naam van de leerling is nu vervangen door een pseudoniem. Door het gebruik van dergelijk pseudoniem is het voor de app-ontwikkelaar en anderen nu moeilijker te achterhalen welke persoon achter de gegevens schuilgaat en kan het mogelijk misbruik van de gegevens beperkt worden.

Let wel, een pseudoniem betreft nog steeds een persoonsgegeven: de leerling blijft immers identificeerbaar. De privacywetgeving blijft dus ook in dit geval onverkort gelden. Niettemin vormt deze techniek een additionele bescherming voor de leerling, zeker wanneer diens gegevens zullen worden verwerkt door een derde partij.

3.2.3.4. *Dienen sommige gegevens met meer zorg behandeld te worden?*

Sommige gegevens worden door de wetgever beschouwd als 'gevoelig'. Deze gegevens hebben bijvoorbeeld betrekking op de gezondheid, gedragsproblemen, ideologie... van de leerling. Deze gegevens kunnen enkel verwerkt worden indien daarvoor expliciet toestemming is gegeven door de ouders of de leerling. Bovendien is er niet enkel toestemming vereist voor het verwerken van gevoelige gegevens, er moet eveneens toestemming gegeven worden voor de verwerking van deze gegevens met betrekking tot het gebruik daarvan voor specifieke doeleinden.³³

Let Op! Het is belangrijk op te merken dat deze informatie niet expliciet dient verrat te zijn in de gegevens. Denk hierbij bijvoorbeeld aan leerlingen met een leerstoornis zoals dyslexie of dyscalculie. Dergelijke leerstoornis kan merkbaar zijn aan de manier waarop studenten taken invullen. Een leerling kan een bepaald patroon vertonen bij het invullen van zijn taken, bijvoorbeeld het omwisselen van bepaalde letters of cijfers. Via de analyse van taken kan je dus achterhalen of een leerling een leerstoornis heeft.

Voor een leerkracht kan het niettemin belangrijk zijn te weten of een leerling een gedragsstoornis heeft of gezondheidsproblemen. Deze kennis laat immers toe het onderwijs beter af te stemmen op de noden van de leerling in kwestie. Gegevens die betrekking hebben op de gezondheid van een leerling zijn gevoelig. Zoals vermeld, dient de verzameling van dergelijke gegevens strikt geregeld te worden. Meer bepaald, kunnen deze gegevens enkel verwerkt worden door een arts, of door personen die rechtstreeks verantwoordelijk zijn voor de opvolging en opvoeding van de leerling, zoals de

³³ Art. 9 GDPR

leerkracht of ander schoolpersoneel, op voorwaarde dat deze gebonden zijn door professionele en ethische richtlijnen.³⁴

Bovendien mogen deze gegevens enkel verwerkt worden met de toestemming van de vertegenwoordiger van het kind, zijnde de ouders of voogd, of indien strikt noodzakelijk voor het educatief welzijn van de leerling.³⁵

3.2.3.5. Hoe lang mag ik de gegevens bewaren?

Persoonsgegevens mogen slechts zo lang bijgehouden worden als noodzakelijk voor het bereiken van de vooropgestelde doeleinden waarvoor de gegevens worden verwerkt. Als de leerling naar een andere onderwijsinstelling gaat, mogen de gegevens bijgevolg niet langer bewaard en verwerkt worden dan noodzakelijk. De verwerking van deze gegevens zal tenslotte niet meer nodig zijn voor de educatieve doelstelling ten aanzien van deze leerling. Gegevens worden echter best niet onmiddellijk verwijderd. Zo kan het zijn dat de ouders of leerlingen hun gegevens willen overdragen naar een andere onderwijsinstelling.³⁶

3.3. Transparantie en Informatieverplichtingen

Vooraleer de gegevens van leerlingen worden verzameld en verwerkt dienen de ouders en leerlingen voldoende geïnformeerd te worden. Het is hierbij belangrijk te onthouden dat je als onderwijsinstelling zo transparant mogelijk dient te zijn bij het verschaffen van deze informatie. Informatie dient op een bondige, transparante, verstaanbare en makkelijke toegankelijke wijze aan de betrokkenen overgemaakt te worden. Klaar en helder taalgebruik is hierbij uitermate belangrijk, zeker wanneer je je als instelling richt tot de leerlingen zelf! Bovendien is het sterk aangeraden informatie eveneens mee te geven in een schriftelijke neerslag en waar mogelijk ook in elektronisch formaat.³⁷

Als onderwijsinstelling doe je er goed aan een duidelijk en helder privacy beleid op te stellen. Dit beleid kan vooraf meegegeven worden aan de leerling en ouders. Een online versie kan eveneens beschikbaar worden gesteld zodanig dat het te allen tijde raadpleegbaar is. Het is belangrijk dat de onderwijsinstelling bij het opstellen van het privacybeleid het doelpubliek voor ogen houdt. Gezien de vaak jonge leeftijd van leerlingen in het lager onderwijs, en de moeilijkheid om van deze laatste toestemming te bekomen, zal het privacy beleid van een lagere onderwijsinstelling zich voornamelijk moeten richten tot ouders. In het secundair onderwijs dient het privacy beleid zich echter niet alleen te richten tot de ouders maar eveneens tot de leerlingen. Hier zal het taalgebruik van het privacy beleid zich dus dienen aan te passen aan de jongste doelgroep.

Toch blijft het belangrijk de leerlingen zo veel mogelijk te informeren over het verwerkingsproces. Ook zij moeten geïnformeerd worden over de verwerking van hun gegevens en hun rechten. Het taalgebruik zal dan ook moeten aangepast worden zodanig dat leerlingen voldoende begrijpen waarover het gaat.

3.3.1. Welke informatie dien ik als onderwijsinstelling te verlenen?

Zoals reeds eerder vermeld, geldt als algemene regel: hoe transparanter je beleid, hoe beter. Als onderwijsinstelling moet je de ouders en leerlingen zeker een antwoord kunnen bieden op volgende vragen:

³⁴ WP29, *Working Document 1/2008 on the protection of children's personal data (general guidelines and the special case of schools)* (18 February 2008), p. 16.

³⁵ Ibid.

³⁶ Zie sectie 3.3.2.7, het recht op data portabiliteit.

³⁷ Art. 13 GDPR

- 1. Voor welke doeleinden worden de leerling gegevens verwerkt?** Vooreerst dien je onderwijsinstelling informatie te verschaffen over de doeleinden van de gegevensverwerking.³⁸ Zo zal je bijvoorbeeld moeten meedelen dat de resultaten van toetsen en taken zullen worden bijgehouden en dat deze zullen worden gebruikt om de leerling gedurende zijn schooltraject op te volgen. Je dient echter te allen tijde volledig te zijn: alle doeleinden dienen vermeld te worden.

Indien de verwerker van de persoonsgegevens, de gegevens van leerlingen zal verwerken voor eigen doeleinden, dan dient de onderwijsinstelling de ouders en leerlingen hiervan eveneens op de hoogte te brengen. Zo maken sommige leveranciers van digitale leerproducten gebruik van afgeleide gegevens om gepersonaliseerde inhoud en aanbevelingen aan te bieden of de onderwijsmethoden en digitale oplossingen te verbeteren.

Wanneer je als onderwijsinstelling gegevens wil gebruiken voor nieuwe doeleinden, moeten deze nieuwe doeleinden vooraf aan de ouders en leerling meegegeven worden.

- 2. Welke gegevens zullen verzameld worden en voor welke doeleinden worden deze gegevens gebruikt?** Ouders en leerlingen dienen op voorhand te weten welke categorieën van gegevens zullen verzameld en verwerkt worden. Je dient als onderwijsinstelling eveneens te vermelden voor waarvoor deze gegevens zullen gebruikt worden.

Sommige gegevens zullen rechtstreeks door de ouders of leerling verstrekt worden. Bijvoorbeeld gegevens die noodzakelijk zijn om gebruik te maken van het digitaal leermateriaal, zoals de naam (pseudoniem), leeftijd, klas, gebruikersnaam en wachtwoord van de leerling. Als onderwijsinstelling dien je dan te vermelden. Zoals eerder vermeld, zal school hier ook dienen te vermelden waartoe deze gegevens gebruikt zullen worden. Dit kan bijvoorbeeld zijn om de leerling op het platform te identificeren, om de antwoorden op taken op te slaan, om te voldoen aan onderwijsregelgeving, etc.

Sommige gegevens zullen echter gehaald worden uit het gebruik van de digitale producten. Deze gegevens betreffen bijvoorbeeld hoe leerlingen gebruik maken van een product, de testresultaten. Deze gegevens zijn bijvoorbeeld noodzakelijk voor de leerkracht om de leerling op te volgen, om feedback te geven aan de individuele leerling, om een adaptief leertraject op te stellen etc.

- 3. Wie verkrijgt toegang tot de gegevens?** Het is belangrijk dat de ouders en leerlingen weten wie toegang zal hebben tot de gegevens. Zijn dit enkel de leerkrachten? Louter de klastitularis? Of krijgt ook de directie inzage tot de gegevens? Wanneer gegevens worden overgemaakt aan de leverancier van het digitaal leermateriaal, zal ook dit duidelijk medegedeeld moeten worden!³⁹

De school dient de betrokkenen zeker te informeren over de rol van de verwerker. Ook de leverancier van onderwijsproducten heeft immers toegang tot de gegevens.

- 4. Wat is de rechtmatige grond voor de gegevensverwerking?** Daarnaast dien je als onderwijsinstelling eveneens de rechtmatige grond voor verwerking expliciet te vermelden.⁴⁰ Zoals reeds eerder vermeld, is het aangeraden de toestemming van de betrokkenen te gebruiken als grond voor de gegevensverwerking. Maar ook indien een andere rechtmatige grond gebruikt is, dien je dit te vermelden.

³⁸ Art. 14 (b) GDPR

³⁹ Art. 14 (d) GDPR

⁴⁰ Art. 14 (b) GDPR

5. Hoe lang zullen de gegevens worden bewaard? De ouders en leerlingen dienen evenzeer te weten hoe lang hun gegevens zullen bewaard worden. Indien dit niet mogelijk blijkt, zullen de criteria voor het bepalen van de bewaarperiode worden medegedeeld.⁴¹

6. Wat zijn mijn rechten als data subject? De privacywetgeving geeft ouders en leerlingen rechten met betrekking tot de verwerking van de gegevens. Het is dan ook belangrijk dat de betrokkenen over het bestaan van deze rechten worden ingelicht. Bovendien moet de informatie hun mogelijk maken deze rechten gemakkelijk uit te oefenen. Zo zal de onderwijsinstelling bijvoorbeeld moeten toelichten aan wie de ouders of leerlingen hun verzoek kunnen richten.

3.3.2. Wat zijn de rechten van de ouders en de leerling?

Zoals reeds vermeld hebben de ouders en de leerling ook enkele rechten die ze kunnen uitoefenen ten aanzien van de onderwijsinstelling. Niet alleen dien je als onderwijsinstelling de ouders en leerlingen te informeren over het bestaan van deze rechten, je dient eveneens te garanderen dat deze rechten op een eenvoudige manier kunnen worden uitgeoefend. Indien een ouder of leerling vraagt toegang te krijgen tot de gegevens die verwerkt worden, zal je als onderwijsinstelling dit verzoek moeten inwilligen. Indien de desbetreffende gegevens bewaard worden door een derde partij dien je als onderwijsinstelling de verwerker op de hoogte te brengen van dit verzoek. De onderwijsinstelling zal er eveneens moeten op toezien dat de verwerker de nodige maatregelen treft om aan dit verzoek te voldoen.

3.3.2.1. Recht op Toegang

De ouders en leerlingen hebben te allen tijde het recht de onderwijsinstelling te vragen naar het verwerken van hun gegevens.⁴² Meer specifiek, moeten de betrokkenen toegang kunnen krijgen tot informatie betreffende welke gegevens verwerkt worden, alsook door wie deze gegevens worden verwerkt. Maar de ouders en leerlingen moeten ook toegang kunnen krijgen tot de gegevens die van hun verwerkt worden. Bijvoorbeeld, indien de studievoortgang van de leerling wordt gevolgd, zullen de ouders en de leerling het recht hebben te weten hoe die studievoortgang er precies uit ziet. Is de student geslaagd, welke punten dienen verdere uitwerking, etc.

3.3.2.2. Recht op Verbetering

De ouders en leerlingen hebben het recht gegevens te wijzigen indien deze niet meer accuraat blijken. Rekening houdende met de doeleinden voor de gegevensverwerking zullen de leerling en ouders eveneens het recht hebben om onvolledige informatie verder aan te vullen.

3.3.2.3. Recht op Verwijdering

De ouders en leerlingen hebben het recht te vragen naar de verwijdering van hun gegevens uit het systeem van de onderwijsinstelling. De onderwijsinstelling zal aan deze eis moeten voldoen indien:

- De gegevens niet langer noodzakelijk zijn voor het bereiken van de doeleinden waarvoor deze gegevens verzameld en verwerkt werden.
- De ouders of leerlingen hun toestemming hebben herroepen en er geen andere rechtmatige grond is waarop de onderwijsinstelling een beroep kan doen.
- De ouders of leerlingen succesvol hun recht tot verzet hebben uitgeoefend en er geen overschrijdend belang van de onderwijsinstelling.

⁴¹ Art. 14 1(a) GDPR

⁴² Art. 15 GDPR

- De verwerking van gegevens onrechtmatig was.

3.3.2.4. Het recht de verwerking van persoonsgegevens te begrenzen

Het recht de verwerking van persoonsgegevens te begrenzen is momenteel nog niet geïntegreerd in de Belgische wetgeving. In de toekomst zal dit recht, ten gevolge van de Europese verordening, wel uitgeoefend kunnen worden. Dit recht zullen ouders en leerlingen kunnen uitoefenen wanneer:

- De nauwkeurigheid van de gegevens wordt betwist. Ten gevolge van dit verzoek dient de onderwijsinstelling de verwerking van gegevens te beperken zolang de nauwkeurigheid van de gegevens niet is geverifieerd.
- De verwerking van de gegevens onrechtmatig zou zijn en de ouders en leerlingen niet de verwijdering van hun gegevens wensen, maar eerder de begrenzing ervan.
- De onderwijsinstelling niet langer gebruik hoeft te maken van de gegevens voor de vooropgestelde doeleinden.
- Wanneer de ouders of leerling zich hebben verzet tegen het verwerken van de gegevens. De begrenzing duurt zolang de onderwijsinstelling niet heeft aangetoond dat het een legitiem belang heeft belangrijker dan de belangen van de leerling.

3.3.2.5. Recht op Verzet

In sommige gevallen hebben de leerling en ouders een recht op verzet. Echter, dit recht speelt niet indien de basis voor de gegevensverwerking de toestemming van de betrokkene betreft. De betrokkenen hebben immers te allen tijde het recht de toestemming voor gegevensverwerking te herroepen. Indien de betrokkenen hun toestemming herroepen, heeft dit wel niet tot gevolg dat de eerdere gegevensverwerking onwettig was. De herroeping zal enkel gelden voor de toekomstige gegevensverwerking.

3.3.2.6. Het recht zicht te verzetten tegen geautomatiseerde beslissingen en profilering

Volgens de wetgeving heeft het datasubject het recht niet te worden onderworpen aan een besluit of beslissing dat hem in aanmerkelijke mate treft en dat louter wordt genomen op grond van een geautomatiseerde gegevensverwerking die bestemd is om bepaalde aspecten van zijn persoonlijkheid te evalueren. In principe komt het hier op neer: beslissingen ten aanzien van een leerling dienen telkens genomen te worden door de onderwijsinstelling of de leerkracht zelf, niet door het computerprogramma. In de nieuwe Europese verordening lijkt de Europese wetgever echter van mening dat een geautomatiseerd besluit nooit genomen kan worden ten aanzien van een minderjarige (leerling).⁴³

3.3.2.7. Recht op data portabiliteit

Ook het recht op data portabiliteit is nog niet geïntegreerd in de huidige wetgeving. In de nabije toekomst zal men als onderwijsinstelling wel rekening dienen te houden met dit recht. Het recht op data portabiliteit geeft de leerling het recht de persoonsgegevens die hij aan de onderwijsinstelling heeft gegeven terug te ontvangen. Op verzoek dienen de gegevens aan de leerling gegeven te worden in een gestructureerde en een voor hem of haar verstaanbare manier. Bovendien heeft de student het recht deze gegevens over te dragen aan een andere onderwijsinstelling. Belangrijk is dat een effectieve

⁴³ Overweging 58 GDPR.

data portabiliteit slechts wordt gegarandeerd wanneer de gegevens in een vorm worden gegeven die ook elders bruikbaar zijn.

3.4. Wat is een verwerkersovereenkomst?

Zoals reeds aangegeven, is de kans groot dat de onderwijsinstelling bij het verwerken van persoonsgegevens en de integratie van digitale leerproducten een beroep moet doen op de leverancier van het leermateriaal. Niettemin blijft de onderwijsinstelling optreden als de verantwoordelijke voor de gegevensverwerking van de leerlingen. De onderwijsinstelling moet met andere woorden blijven garanderen dat de wettelijke bepalingen en de reeds besproken verplichtingen door de verwerker worden nageleefd. Om dit doel te bereiken is het belangrijk dat de onderwijsinstelling de nodige afspraken maakt met de verwerker van de gegevens. Het geheel van deze afspraken vormt de verwerkersovereenkomst. Deze overeenkomst bakent de taken af van de partijen betrokken bij de gegevensverwerking en regelt hun wederzijdse verplichtingen. Vaak zal de verwerkersovereenkomst reeds opgesteld zijn door de verwerker of de leverancier van digitale leerproducten. Omdat de onderwijsinstelling verantwoordelijk blijft voor de verwerking, dient de onderwijsinstelling wel te controleren of deze overeenkomst alle wettelijke elementen bevat. Opdat de wettelijke verplichtingen zouden gerespecteerd worden, dient de verwerkersovereenkomst volgende elementen te bevatten en te regelen⁴⁴:

- 1) **Het onderwerp, de duurtijd, de aard en het doel van de gegevensverwerking**
- 2) **De types van persoonsgegevens die zullen verwerkt worden**
- 3) **De categorieën van datasubjecten**
- 4) **De verplichtingen en rechten van de onderwijsinstelling**
- 5) **De aansprakelijkheid van de verwerker ten aanzien van de onderwijsinstelling**

Daarnaast dient de verwerkersovereenkomst ook te bepalen dat de verwerker:

- a. **Slechts handelt in opdracht van de onderwijsinstelling en gebonden is door dezelfde verplichtingen als de onderwijsinstelling**
- b. **Alle gegevens als vertrouwelijk zal behandelen**
- c. **De nodige technische en organisatorische beveiligingsmaatregelen zal nemen:** Om de veiligheid van de persoonsgegevens te waarborgen moet de onderwijsinstelling, alsmede de verwerker, gepaste technische en organisatorische maatregelen treffen die nodig zijn voor de bescherming van de persoonsgegevens. Deze maatregelen dienen persoonsgegevens te waarborgen tegen toevallige of ongeoorloofde vernietiging, tegen toevallig verlies, evenals tegen de wijziging van of de toegang tot, en iedere andere niet toegelaten verwerking van persoonsgegevens. De onderwijsinstelling moet eveneens toezien op de naleving van die maatregelen. Dit toezicht kan gebeuren door deze maatregelen vast te leggen via contractuele bepalingen in de verwerkersovereenkomst.
- d. **De onderwijsinstelling informeert indien een derde verwerker wordt aangesteld:** In het geval een verwerker een derde partij aanstelt voor de verwerking van de gegevens

⁴⁴ Art. 16 Wet tot Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer ten opzichte van de Verwerking van Persoonsgegevens.

dient deze derde partij aan dezelfde verplichtingen te voldoen als de oorspronkelijke verwerker, zoals bepaald in de verwerkersovereenkomst.

- e. De onderwijsinstelling zal bijstaan in het treffen van technische en organisatorische maatregelen.**
- f. De nodige maatregelen zal treffen om de uitoefening van de rechten van de datasubjecten mogelijk te maken.**
- g. Op verzoek van de onderwijsinstelling alle gegevens dient te verwijderen of terug te geven bij afloop van de verwerkersovereenkomst.**
- h. De nodige informatie zal geven aan de onderwijsinstelling zodanig dat aangetoond kan worden dat aan alle wettelijke verplichtingen zijn voldaan.**

Wanneer de overeenkomst is opgesteld door de leverancier van digitale leerproducten, zal dit de onderwijsinstelling ook al heel wat informatie bieden over hoe de verwerking precies zal gebeuren. De onderwijsinstelling dient deze informatie vervolgens door te geven aan de ouders en de leerlingen.

3.5. Moet de onderwijsinstelling de gegevens beveiligen?

De onderwijsinstelling dient te garanderen dat de verwerking gebeurt op een voldoende veilige manier. De onderwijsinstelling zal er op moeten toezien dat gepaste technische en organisatorische maatregelen worden genomen ter beveiliging van de gegevens. Persoonsgegevens dienen onder andere beveiligd te worden tegen verlies, onbevoegde toegang, vernietiging, gebruik, wijziging en openbaarmaking. Wanneer de verwerking gebeurt door een derde partij, zoals de leverancier van digitaal leermateriaal, blijft de onderwijsinstelling gedeeltelijk verantwoordelijk. Het is dus belangrijk dat een partner wordt gekozen die treffende organisatorische en technische maatregelen kan nemen ter bescherming van de persoonsgegevens.

Organisatorische en technische maatregelen kunnen bijvoorbeeld bestaan uit:

- Het pseudonimiseren en encrypteren van de gegevens.
- Het verzekeren en garanderen van de confidentialiteit, integriteit, toegang tot en weerstand van de verwerkingssystemen.
- Het garanderen van de beschikbaarheid, toegang en herstel van de gegevens.
- Het regelmatig testen van de reeds genomen beschermingsmaatregelen.

Ook binnen de onderwijsinstelling kunnen dergelijke maatregelen getroffen worden, bijvoorbeeld door de toegang tot de gegevens door leerkrachten te beperken tot gegevens betreffende hun vakdomein.

3.6. Mogen de gegevens van leerlingen gebruikt worden voor commerciële doeleinden?

De gegevens van de leerlingen worden verwerkt in het kader van de educatieve doelstelling van de school. Ten gevolge van het doelgebondenheidsprincipe is het gebruik van deze gegevens voor commerciële doeleinden dan ook principieel in strijd met de wetgeving inzake gegevensbescherming. De gegevens zouden immers gebruikt worden voor een ander doel dan datgene waarvoor ze initieel verzameld zijn.

Het gebruik van persoonsgegevens voor commerciële doeleinden is niet verboden. Indien gegevens voor dergelijke doeleinden worden gebruikt, is het wel nodig dat hiervoor voorafgaandelijk de toestemming wordt gevraagd aan de ouders of de desbetreffende leerling.⁴⁵ Daarenboven geldt ook in dit geval dat de verwerking van gegevens op een zo weinig mogelijke intrusieve manier dient te gebeuren.

⁴⁵ WP29, Opinion on the protection of children's personal data (general guidelines and the special case of schools) (11 February 2009), p. 13.

Bronnen + Extra Informatie:

De website van de Belgische Privacycommissie, de Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer: <https://www.privacycommission.be/>

Ik Beslis!, een initiatief van de Belgische Privacycommissie om jongeren bewust te maken van hun privacy en hen bewust te leren omgaan met persoonsgegevens van zichzelf en van anderen: <https://onderwijs.ikbeslis.be/>

Wetgeving:

Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens;
http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1992120832&table_name=wet

Koninklijk Besluit van 13 februari 2001 ter uitvoering van de wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens;
http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2001021332&table_name=wet

Richtlijn 95/46/EG van het Europees Parlement en de Raad van 24 oktober 1995 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens; <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/nl/ALL/?uri=CELEX:31995L0046>

Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation) – Analysis of the final compromise text with a view to agreement.

WP29, Opinion on the protection of children's personal data (general guidelines and the special case of schools) (11 February 2009)